

ปรากฏการณ์ “มูเตลู” : ความยืดหยุ่นทางศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย

The “Mutelu” Phenomenon : Religious Flexibility and Beliefs in Thai Society

มัชฌิมา วีรศิลป์ / Machima Weerasilp¹

Received: 28 พฤษภาคม 2569 Received: 29 พฤษภาคม 2569 Accepted: 30 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มุ่งวิเคราะห์มิติทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของปรากฏการณ์ “มูเตลู” เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างความเชื่อ แรงจูงใจทางจิตวิทยา และการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์ดังกล่าว ในบริบทสังคมร่วมสมัยและยุคดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า สังคมไทยมีลักษณะ “ความยืดหยุ่นทางศาสนา” (Religious Flexibility) สูง โดยไม่ยึดติดกับหลักลัทธิศาสนาใดศาสนาหนึ่งอย่างเอกเทศ แต่เป็นการผนวก รวมความเชื่อแบบพหุนิยม (พุทธ พราหมณ์ ไสยศาสตร์ และคติชนวิทยา) เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน นอกจากนี้ ปัจจัยทางจิตวิทยา โดยเฉพาะกลไกอคติเข้าข้างตนเอง (Self-serving bias) ยังมีบทบาทสำคัญในการเป็น ที่พึ่งทางใจ เพื่อจัดการกับความเปราะบางในยุคที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ท้ายที่สุดปรากฏการณ์มูเตลู ได้ขับเคลื่อนเข้าสู่ระบบ “ทุนนิยมความเชื่อ” (Faith Capitalism) ที่แปรสภาพศรัทธาให้กลายเป็นสินค้า และบริการทางจิตวิญญาณ ซึ่งปรากฏการณ์ทั้งหมดนี้ มิใช่ความเสื่อมถอยทางศาสนา ทว่าเป็นยุทธศาสตร์ การปรับตัวอย่างเป็นพลวัต เพื่อให้ศาสนาและความเชื่อ สามารถดำรงอยู่ร่วมกับผู้คนในยุคเทคโนโลยี ได้อย่างมั่นคง

คำสำคัญ: มูเตลู ความยืดหยุ่นทางศาสนา ทุนนิยมความเชื่อ

Abstract

This academic article aims to analyze the sociological and anthropological dimensions of the "Mutelu" phenomenon to understand its belief structures, psychological motivations, and existence within contemporary and digital society. The study reveals that Thai society possesses a high degree of "Religious Flexibility," characterized not by strict adherence to exclusive monotheism, but by the seamless syncretism of pluralistic beliefs—including Buddhism, Brahmanism, animism, and folklore. Furthermore, psychological factors, particularly the self-serving bias mechanism, play a crucial role as a psychological coping strategy to manage vulnerability in an era of uncertainty. Ultimately, the Mutelu phenomenon has integrated into "Faith Capitalism," transforming faith into accessible spiritual goods and services. This entire paradigm does not indicate a decline in religion, but rather serves as

¹ คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Faculty of Interdisciplinary Studies, Khon Kaen University

a dynamic adaptation strategy, allowing religions and beliefs to thrive alongside individuals in a technology-driven world.

Keywords: Mutelu, Religious flexibility, Faith capitalism

บทนำ

ปรากฏการณ์ “มูเตลู” ซึ่งเป็นความเชื่อในอำนาจที่มองไม่เห็น แต่ส่งผลต่อจิตใจ และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนสังคมมนุษย์หลายประการ ได้แพร่ขยายอย่างเด่นชัดในสังคมไทย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมแสวงหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และโชคลาภที่ก้าวข้ามขอบเขตของศาสนา วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์ อาทิ การบูชาเทพเจ้าจากศาสนาฮินดู การบูชาท้าวเวสสุวรรณ การสักการะเจ้าแม่กวนอิมตามความเชื่อจีน หรือการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามประเพณีพื้นบ้าน เช่น การนับถือผีตามคติชนของพื้นที่ ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค การไหว้ศาลปู่ตา หรือศาลต้นไม้ที่ผูกผ้า 7 สี เป็นต้น

บทความนี้มุ่งนำเสนอแนวคิด และการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ของความเชื่อในสังคมไทย ซึ่งมีอาจอธิบายได้ด้วยกรอบคิดทางศาสนศาสตร์แบบตะวันตกที่เน้นความเป็นเอกเทศของศาสนา หากแต่สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของสังคมไทยที่มีความยืดหยุ่นทางศาสนาอย่างชัดเจน

คำว่า “มูเตลู” มีที่มาจากชื่อของภาพยนตร์อินโดนีเซีย เรื่อง Penangkal Ilmu Teluh (1979) ซึ่งมีชื่อภาษาไทยว่า “มูเตลู ศักดิ์ไสยศาสตร์” ซึ่งในภาษามลายู คำว่า Ilmu (อ่านว่า อิลมุ) หมายถึง ศาสตร์ หรือความรู้ และคำว่า Teluh (อ่านว่า เตอโละฮ์) มีความหมายว่า คุณไสย ฉะนั้นคำว่า “มูเตลู” จึงหมายถึง “ไสยศาสตร์” และถูกใช้ในสังคมไทย โดยมาจากการร่อนเสียงของคำในภาษามลายูให้สั้นลง (สถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อ่างอิงใน สลิลภรณ์ ผดุงพัฒน์, 2566 : 3)

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัล เชื่อมโยงผู้คนเข้าไว้ด้วยกันอย่างใกล้ชิด และการเข้ามาของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence - AI) ที่ส่งผลกระทบหลายด้าน ไม่ใช่เพียงแค่ในมิติเศรษฐกิจ การศึกษา การใช้ชีวิต และทุกเรื่องที่เป็นรูปธรรม แต่ยังกระทบถึงสังคมในส่วนที่เป็นนามธรรม อันได้แก่ ศาสนา ความเชื่อ และมิติทางจิตวิญญาณ ภาพคนทุกช่วงวัยพกโทรศัพท์มือถือ เดินทางด้วยยานยนต์อัจฉริยะ แวดล้อมด้วยความทันสมัยที่บ่งบอกถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่ก็ยังมีคนจำนวนมากที่พกวัตถุมงคล เชื่อเรื่องโชคลาภ และยังมีดีเรื่องฤกษ์ยาม แม้แต่การใส่เครื่องประดับ ธุรกิจสร้อยหินสีมงคลที่ใช้กลยุทธ์การตลาดด้วยการบอกเล่าเรื่องราวเชิงความหมายพิเศษก็เติบโตอย่างรวดเร็ว ความเชื่อ ความศรัทธา ที่อยู่อย่างคู่ขนานกับสังคมอุดมเทคโนโลยี เป็นภาพจินตนาที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมไทยร่วมสมัย แม้ในสังคมเหมือนจริงหรือสังคมออนไลน์จะเห็นว่ามีแฮชแท็ก #มูเตลู #ดูดวง #สายมู ปรากฏในโซเชียลมีเดียอย่างต่อเนื่อง

บทความเรื่อง ปรากฏการณ์ “มูเตลู” : ความยืดหยุ่นทางศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย มุ่งวิเคราะห์มิติทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของปรากฏการณ์มูเตลู เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้าง ความเชื่อ แรงจูงใจทางจิตวิทยา และการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์ “มูเตลู” ในบริบทเชิงวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้ปรากฏการณ์นี้ดำรงอยู่ และเติบโตในสังคมร่วมสมัยที่มนุษย์อยู่ร่วมกับเทคโนโลยีอย่างกลมกลืน โดยแบ่งการเรียบเรียงเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) นิยามและภูมิทัศน์ของ “สายมู” ในสังคมไทย

2) ลักษณะความยืดหยุ่นทางศาสนาและความเชื่อในบริบทสังคมไทย (Religious Flexibility) 3) การอภิปรายผล (Discussion) 4) บทสรุป (Conclusion)

1. นิยามและภูมิทัศน์ของ “สายมู” ในสังคมไทย

คำว่า “สายมู” หมายถึง กลุ่มบุคคลหรืออัตลักษณ์ทางสังคมของผู้ที่นิยมปฏิบัติตามแนวทางมูเตลู โดยคำนี้ทำหน้าที่เป็นทั้งตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ (Identity Marker) และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วม (Shared Cultural Symbol) ที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าหากันผ่านความสนใจในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเหนือธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “มูเตลู” ตามบริบทของสังคมไทย จากการสืบค้นมักจะมีการตีความในทิศทางเชิงบวก แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายทางวิทยาศาสตร์รองรับ แต่ในเรื่องของมุมมองในเชิงจิตวิทยา และความเชื่อ “มูเตลู” มีบทบาทอย่างยิ่ง โดยมีกลวิธีสร้างความหมายด้วยการยึดโยงกับการเชื่อในเทพเจ้า และการประกอบพิธีกรรมโดยที่ไม่ปรากฏขอบเขตว่าจะต้องเป็นความเชื่อที่อยู่ภายใต้ศาสนาใดศาสนาหนึ่งอย่างชัดเจน (สลิกรณ ผดุงพัฒน์, 2566 : 34)

“มูเตลู” เป็นคำที่อยู่ในกระแสนิยมของสังคมไทยปัจจุบัน และมีบทบาทมากกว่าในมิติของความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การก้าวข้ามมาถึงมิติทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยว สินค้าที่ระลึกและพิธีกรรมที่เป็นเรื่องของจิตใจ และมีผู้ให้ความหมายของคำนี้ไว้ สอดคล้องกันมากมาย หากพิจารณาความหมายที่สืบค้น และหลักฐานข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสังคมและสื่อออนไลน์ อาจสรุปได้ว่า “มูเตลู” หมายถึง ความเชื่อ การเคารพบูชาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาสิ่งเร้นลับ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ วัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง รวมทั้งพิธีกรรม เช่น การบวงสรวงเทพเจ้าในรูปแบบต่างๆ การทำพิธีเจิมมือ เจิมหน้าผาก ลงนะหน้าทอง การเจิมรถ เจิมกระเป๋าเงิน การพกเครื่องรางต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 1 : การเจิมมือเพื่อความเป็นสิริมงคล เชื่อว่าเมื่อเจิมมือแล้วหยิบจับสิ่งใด
จะมีแต่ความสำเร็จ รุ่งเรือง และร่ำรวย

ที่มา : มัชฌิมา วีรศิลป์ 2569

ภาพที่ 2 : การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงปู่ศรีสุทโธและย่าศรีปทุมมา

วังนาคินทร์ คำชะโนด จ. อุดรธานี

ที่มา : มัชฌิมา วีรศิลป์ 2569

ลักษณะพฤติกรรมดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะมอง “มูเตลู” ที่สอดคล้องกับความเชื่อตามวัฒนธรรมว่า เป็น “เครื่องมือ” (Pragmatic Tools) มากกว่า “อุดมการณ์” (Ideology) ที่ตายตัว เช่น บุคคลคนเดียวอาจทำบุญตามหลักพุทธศาสนาในตอนเช้า บูชาพระพรหมเพื่อขอความสำเร็จในอาชีพการงาน สวดมนต์ขอพรจากท้าวเวสสุวรรณในวันพฤหัสบดี ช่วงเช้า เมื่อถึงช่วงค่ำอาจมีการสวดขอเงินพระจันทร์ นอกจากนี้ เมื่อคนในครอบครัวมีการเจ็บป่วย และได้รับการรักษาที่โรงพยาบาลตามหลักวิชาแพทย์แล้ว อาจมีการไปขอพรหรือบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่นับถือให้หายจากการป่วยไข้ เพื่อเสริมแรงทางจิตใจด้วย พฤติกรรม “มูเตลู” ที่ปรากฏหลากหลายรูปแบบ ในสังคมไทยนี้ ไม่ได้สร้างความรู้สึกขัดแย้งหรือถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมที่แปลกประหลาด แนวคิดนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “Bricolage” ของ Claude Lévi-Strauss (1966) ที่อธิบายว่ามนุษย์มักประกอบ สร้างระบบความหมายจากชิ้นส่วนของความเชื่อที่มีอยู่รอบตัว ทั้งในเรื่องของหลักปฏิบัติ ความคิด พฤติกรรม และความเชื่อ

2. ลักษณะความยืดหยุ่นทางศาสนาและความเชื่อในบริบทสังคมไทย

ศิริพร ณ ถลาง (2548 : 309) กล่าวว่า “ในสังคมวัฒนธรรมไทย-ไท มีความขัดแย้งในระบบความเชื่อทางศาสนา ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ (ซึ่งอยู่ในรูปของความเชื่อเกี่ยวกับแถน ผีดำ ผีปู่ตา ผีปู่ย่า ผีน้ำ ผีดิน ขวัญ เช่น ขวัญข้าว ขวัญวัว ขวัญควาย ขวัญช้าง เป็นต้น) กับความเชื่อทางพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นว่า ความยืดหยุ่นทางศาสนาและความเชื่อของสังคมไทยไม่ใช่เรื่องใหม่ที่เพิ่งปรากฏ เพียงแต่มีรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การบน ซึ่งแต่เดิมเป็นการติดสินบนเทพเจ้าและอำนาจเหนือธรรมชาติ ปัจจุบันปรากฏ การบนระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ผ่านสื่อออนไลน์ เป็นต้น

นักมานุษยวิทยามองว่า ปรากฏการณ์สายมูมิได้เป็นเพียงความเชื่อมกมาย หากแต่มีหน้าที่ทางจิตวิทยาและสังคมที่ชัดเจน อาทิ คนที่มีบุคลิกภาพแบบอ่อนไหว คือ เมื่อมีสิ่งใดเข้ามากระทบจะมีความรู้สึกตอบสนองที่ไวหรือรุนแรงมากกว่าบุคคลทั่วไป บุคคลที่มีบุคลิกภาพอ่อนไหวสูง มักที่จะโอนอ่อนตาม

สิ่งเร้าหรือเรื่องต่างๆ ที่ตัวเองประสบพบเจอได้มาก และบุคลิกภาพอ่อนไหวสูง ก็สัมพันธ์กับความเชื่ออำนาจควบคุมภายนอก ด้วยกลไกเหล่านี้ รวมกับลักษณะ self-serving bias ที่เวลาทำอะไรสำเร็จ เราก็บอกว่าเป็นเพราะตัวเรา แต่ถ้าเราทำอะไรล้มเหลว ความต้องการจะรักษาความรู้สึกว่า ตัวเองยังคงมีความสามารถ มีความมั่นใจและไปต่อได้ จึงต้องหาบางอย่างที่จะโทษว่า ความล้มเหลวนี้ไม่ได้เกิดจากฉัน บางครั้งการโทษคนอื่นทำได้ยาก ก็โทษที่ดวง ที่สีเสื้อ ที่เวรกรรม โทษในสิ่งที่ไม่มีชีวิต (คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2569)

self-serving bias คือ อคติเข้าข้างตนเอง หรือ ความลำเอียงเข้าข้างตนเอง เป็นคำศัพท์ทางจิตวิทยา ที่อธิบายถึงพฤติกรรมหรือกระบวนการคิดของมนุษย์ที่มักจะอคติเข้าข้างตัวเองโดยธรรมชาติ เพื่อเป็นกลไกการป้องกันตัวทางจิตวิทยารูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นกลไกปกป้องความภาคภูมิใจในตัวเอง (Self-esteem) และลดความเจ็บปวดเมื่อเผชิญกับความล้มเหลว เช่น เมื่อทำอะไรสำเร็จก็จะมองว่าเป็นเพราะความสามารถ ความพยายาม หรือความมุมานะของตน แต่เมื่อทำพลาดหรือเกิดเรื่องไม่พึงประสงค์ ก็จะโยนความผิดไปให้ปัจจัยภายนอก อาทิ โทษดวง โทษ ฤกษ์ยาม หรือโทษสถานการณ์ ฯ ซึ่งแนวคิดและพฤติกรรม “มูเตลู” สามารถนำมารองรับอคติเข้าข้างตนเองได้ โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับสิ่งมีชีวิตหรือบุคคลอื่นในสังคม

การ “มูเตลู” ที่บ่งชี้ลักษณะเฉพาะของความยึดหยุ่นทางศาสนา และความเชื่อในบริบทสังคมไทย พบได้ทุกช่วงวัย Baby Boomer (เกิด พ.ศ. 2489 - 2507) “สายบุญมูตั่งเดิม” สะสมพระเครื่องและวัตถุมงคล ดูดวงจัญ Gen X (เกิด พ.ศ. 2508 - 2523) “สายบุญมูสร้างตัว” เบอร์โทรศัพท์มงคล ทะเบียนรถมงคล การบูชาเทพที่เน้นเรื่องความสำเร็จและโชคลาภ พญานาค พญาครุฑ Gen Y / Millennials (เกิด พ.ศ. 2524 - 2539) “สายบุญมูผู้เปิดรับความหลากหลาย” ผสมผสานความเชื่อเข้ากับชีวิตประจำวัน เน้นการมูเตลูที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ อาทิ เดินทางไปไหว้ขอพรตามสถานที่ต่างๆ เช่น ไหว้พระตรีมูรติ ไปวัดแขกสีลม บินไปไหว้พระที่ฮ่องกง ขอพรพระแม่ลักษมีให้มีคู่ที่พึงพอใจ Gen Z (เกิด พ.ศ. 2540 - 2555) “สายมูดิจิทัลและความรวดเร็ว” ดูดวงผ่านแอปพลิเคชัน ให้ AI ทำนายโชคชะตา ตั้งสวดสไลโซเซียลมีเดีย ด้วยอิโมจิมงคล และตัวอย่างที่น่าสนใจคือ การบนให้สอบติด ซึ่งไม่ได้บนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นการบนแบบส่วมกับคนในสังคมออนไลน์เดียวกัน

ภาพที่ 3 : ตัวอย่างข้อความการบนเพื่อเข้ามหาวิทยาลัยของคน Gen Z

ที่มา : ทวิตเตอร์/X (2569)

ปรากฏการณ์สายมูในช่วงการมาถึงของเทคโนโลยี และการเข้ามาของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence - AI) พฤติกรรมและแนวคิด “มูเตลู” ไม่อาจแยกออกจากบริบทของสังคมดิจิทัลได้ โซเชียลมีเดียอย่าง Facebook, TikTok, Instagram และ YouTube กลายเป็นพื้นที่สำคัญในการแพร่กระจาย แลกเปลี่ยน และสร้างชุมชนความเชื่อ (Online Belief Community) ที่มีพลวัตและความหลากหลาย

ภาพที่ 4 : ตัวอย่างข้อความที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอาชีพแบบ “มูเตลู”

โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ คน Gen Z

ที่มา : ทวิตเตอร์/X (2569)

สิ่งที่ทำให้ปรากฏการณ์สายมูในสังคมไทย มีความน่าสนใจอย่างยิ่งในเชิงวิชาการ คือ ลักษณะที่นักวิชาการต่างชาติอธิบายว่าเป็น “Religious Pluralism” หรือความพหุนิยมทางศาสนา ซึ่งแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากโมเดลความเชื่อแบบตะวันตกที่เน้น “Exclusive Monotheism” หรือการนับถือพระเจ้าองค์เดียวอย่างเด็ดขาด Peter A. Jackson (2004) นักวิชาการด้านการศึกษาไทย จากมหาวิทยาลัยแห่งชาติดอฮัสเตอร์เลีย ได้อธิบายว่าสังคมไทยมีลักษณะที่เขาเรียกว่า “Permeable Boundaries” คือ ขอบเขตระหว่างระบบความเชื่อที่ซึมผ่านกันได้อย่างอิสระ ทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถประกอบสร้างความเชื่อได้อย่างเป็นตัวของตัวเอง

หากพิจารณาองค์ประกอบทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มสายมูจากตัวอย่างข้างต้น พบว่ามีใช้กลุ่มประชากรที่เป็นเนื้อเดียวกัน หากแต่มีความหลากหลายอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อบริบทโลกาภิวัตน์ ทุนนิยม และการท่องเที่ยว ทำให้วัฒนธรรมถูกเปลี่ยนเป็นสินค้า ภาวะดังกล่าวนี้ทำให้เจ้าของวัฒนธรรม “หมดความสามารถในการควบคุมวัฒนธรรมของตนเอง” (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555 : 113) การ “มูเตลู” ในปัจจุบันที่มีบทบาทอย่างชัดเจนในการทำหน้าที่ทุนทางคติชนที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจซึ่งก่อให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องพึ่งพาความยึดหยุ่นทางศาสนา และความเชื่อในบริบทสังคมไทย (Religious Flexibility) ในการผสมผสานความเชื่อ สภาพแวดล้อมทางสังคม เทคโนโลยี และค่านิยมตามยุคสมัยเข้าด้วยกัน

3. การอภิปรายผล

สังคมไทยมักถูกนิยามผ่านภาพลักษณ์ของการเป็น “เมืองพุทธ” เมื่อพิจารณาในมิติของสังคมวิทยา และมานุษยวิทยาศาสนาตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏ จะพบว่าพฤติกรรมและความเชื่อของคนไทย ไม่ได้ยึดติด

อยู่กับหลักธรรมคำสอนดั้งเดิมของพุทธศาสนาเถรวาทอย่างเคร่งครัด หากแต่มีสิ่งที่เรียกว่า “ความยืดหยุ่นทางศาสนา” (Religious Flexibility) สูงมาก

ความยืดหยุ่นทางศาสนาในรูปแบบของ “มุเตลู” ยังถูกขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและศาสนาดิจิทัล (Digital Religion) ยังขยายพรมแดนเข้าสู่โลกเสมือนจริงหรือสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะหลังยุคการแพร่ระบาดของโควิด 19 รูปแบบการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของคนไทยได้เกิดการ “ดิสรัปชัน” (Disruption) จากโลกจริงสู่โลกดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ ศาสนสถานและองค์กรทางศาสนาปรับตัว เพื่อรักษาพื้นที่ทางความเชื่อของตนไว้ เช่น การเวียนเทียนออนไลน์ การสวดมนต์ข้ามปีผ่านระบบ Live Streaming ระบบ e-Donation สำหรับสแกน QR Code ทำบุญ การดูดวง และทำพิธีแก้กรรมผ่านแอปพลิเคชัน Zoom หรือ TikTok ปรากฏการณ์นี้สะท้อนว่า พิธีกรรมที่เคยถูกผูกขาดด้วย “พื้นที่ทางกายภาพ” ได้มีความยืดหยุ่นจนสามารถเคลื่อนย้ายไปสู่ “พื้นที่เสมือน” (Virtual Space) ได้ โดยพุทธศาสนิกชนชาวไทยจำนวนมาก ยังคงให้คุณค่าและรับรู้ถึง “ความศักดิ์สิทธิ์” แม้จะผ่านหน้าจอก็ตาม

ความยืดหยุ่นทางศาสนาในที่นี้ หมายถึง ชีตความสามารถในการปรับตัว การผสมผสานและการตีความหลักความเชื่อใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทยร่วมสมัย ความยืดหยุ่นนี้ ปรากฏชัดเจนผ่านปรากฏการณ์ “ศาสนาลูกผสม” การเติบโตของทุนนิยมสายมุเตลู การผนวกเข้ากับเทคโนโลยีดิจิทัล และความต้องการทางจิตใจที่เกิดจากความกดดันจากวิถีชีวิตที่ต้องการความมั่นคงทางใจในภาวะการณ์ที่ไม่แน่นอนในปัจจุบัน ซึ่งความเชื่อเรื่องเวรกรรมหรือความคิดที่มาจากหลักศาสนายังมีช่องว่างที่ไม่สามารถนำมาเติมเต็มให้กับการประกันความเสี่ยงทางใจในยุคปัจจุบันได้

ในสมัยก่อน พหุนิยมทางความเชื่อ : พุทธ พราหมณ์ ผี ที่แยกกันไม่ออก รากฐานความยืดหยุ่นทางศาสนาของไทย ซึ่งแสดงออกถึงการผสมผสานความเชื่อ ทำให้ศาสนาพุทธในสังคมไทยเป็น “ศาสนาพุทธแบบไทยๆ” ที่หลอมรวมเอาความเชื่อดั้งเดิมเรื่อง “ผี” หรือการนับถือบรรพบุรุษ และวิญญาณธรรมชาติ เข้ากับคติ “พราหมณ์-ฮินดู” อย่างแนบเนียน

ในสังคมร่วมสมัย เราจะเห็นความยืดหยุ่นนี้ ที่คนส่วนใหญ่พร้อมจะโอบรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ๆ เข้ามาอยู่เสมอ ก่อให้เกิดพุทธพาณิชย์และทุนนิยม ซึ่งมีแนวคิดแบบ “มุเตลู” มาผสมผสานอย่างแนบเนียน มิติที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดของความยืดหยุ่นทางศาสนาในยุคปัจจุบัน คือ การประนีประนอมกับระบบทุนนิยม แม้ว่าเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาดั้งเดิม คือ การละทิ้งกิเลสและมุ่งสู่นิพพาน แต่ในสังคมร่วมสมัยที่ขับเคลื่อนด้วยเศรษฐกิจ ความมั่นคง ปลอดภัย ความเป็นอยู่ที่ดีในมุมมองของสมัยนิยม และการแข่งขันในทุกมิติที่เกิดจากการมาถึงของสังคมเสมือนจริงหรือสังคมออนไลน์ ทำให้ศาสนาและความเชื่อสมัยใหม่กลายเป็นเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการทางโลก

ปรากฏการณ์ “สายมุเตลู” หรือเศรษฐกิจสายมุ (Mutelu Economy) เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนวัดและสำนักต่างๆ ปรับตัวโดยนำเสนอวัตถุมงคล พิธีกรรมเสริมดวง แก้ว หรือการบูชาของค์เทพอย่างท้าวเวสสุวรรณ หรือพระพิฆเนศ เพื่อตอบโจทย์เรื่องความมั่งคั่ง ความสำเร็จทางธุรกิจ ความรัก แม้แต่สังคมอุดมปัญญา เช่น ในแวดวงวิชาการ ก็มีนักวิชาการไทยจำนวนมากไม่น้อยที่ “มุเตลู” หรือบนบานเพื่อ

ขอตำแหน่งทางวิชาการที่สูงขึ้น พฤติกรรมต่างๆ นี้กลายเป็นเรื่องปกติที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมไทยทุกช่วงวัยและทุกระดับชั้นทางการศึกษา

ภาพที่ 5 : ชุตบูชาผูกผ้าแดง สักการะขอพรท้าวเวสสุวรรณ

ที่มา : มัชฌิมา วีรศิลป์ 2569

ความยึดหยุ่นนี้ทำให้ศาสนา และวิถีความเชื่อแบบ “มุเตลู” กลายเป็น “สินค้าและบริการทางจิตวิญญาณ” ที่ผู้บริโภคสามารถเลือกใช้ได้ตามความต้องการส่วนบุคคล การทำบุญไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเพื่อชาติหน้า แต่คือการซื้อความสบายใจ และสร้างหลักประกันทางจิตวิทยาในชาตินี้

4. บทสรุป

คำว่า “มุเตลู” ในบริบทดั้งเดิม มีที่มาจากภาพยนตร์อินโดนีเซียในยุคอดีตที่นำเสนอเรื่องราวของไสยศาสตร์มนต์ดำ แต่ในสังคมไทยร่วมสมัย คำนี้ได้ถูกนำมาตีความใหม่ และปรับบริบทความหมาย ใช้เรียกการกระทำ ความเชื่อ และสิ่งของเครื่องรางที่เกี่ยวข้องกับการเสริมดวงชะตา โชคลาภ ความรัก และความสำเร็จ ทำให้ปรากฏการณ์ “สายมุ” ไม่ใช่เรื่องของคนเฉพาะกลุ่มหรือผู้สูงอายุอีกต่อไป หากแต่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในกลุ่มคนรุ่นใหม่ วัยรุ่น และวัยทำงาน การเติบโตอย่างก้าวกระโดดของปรากฏการณ์นี้ แท้จริงแล้วไม่ใช่เพียงความมั่งงายไร้เหตุผล แต่ขับเคลื่อนด้วยกลไกสำคัญสองประการที่ทำงานสอดประสานกันอย่างลงตัว นั่นคือ “ความต้องการทางจิตวิทยาในยุคแห่งความไม่แน่นอน” และ “กลไกของทุนนิยมความเชื่อ”

กล่าวได้ว่า ปรากฏการณ์ “มุเตลู” ในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นการผสมผสานกันอย่างสมบูรณ์แบบระหว่างความยึดหยุ่นทางศาสนา และความเชื่อในสังคมไทยกับเทคโนโลยี และวิถีชีวิตในโลกสมัยใหม่ที่สามารถตอบสนองความปรารถนาทางจิตใจของผู้คนที่ต้องการที่พึ่งพิงในยุคที่เต็มไปด้วยความผันผวน ปรากฏการณ์ “มุเตลู” : ความยึดหยุ่นทางศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย ทำให้ความสิ้นไหวเชิงความเชื่อและความศรัทธา กลายเป็นเครื่องมือเยียวยาความวิตกกังวลทางจิตใจ และทำให้ศรัทธาแบบ “มุเตลู” กลายเป็นสินค้าและบริการที่เข้าถึงง่าย สบายงาม และตอบสนองความต้องการได้ทันทั่วทั้ง

“มุเตลู” และความยึดหยุ่นทางศาสนา ทำให้เกิดการบริการทางจิตวิญญาณแบบไร้รอยต่อ ในลักษณะที่ส่งเสริมทั้งเศรษฐกิจพื้นที่ สร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างอัตลักษณ์ใหม่ทางวัฒนธรรมที่ทำให้

พื้นที่เกิดความหมาย และเป็นสิ่งที่พึงทางใจ เมื่อมนุษย์ประสบปัญหาที่ยังหาทางออกในเชิงรูปธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาไม่ได้

นอกจากนี้ระบบทุนนิยมที่เป็นหัวใจในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับท้องถิ่น และสร้างรายได้ให้กับประเทศในลักษณะของอำนาจโน้มนำ หรือ Soft Power ยังได้สร้างนวัตกรรมบริการทางการมูเตลูจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนเมืองที่เร่งรีบ เช่น บริการรับจ้างไหว้แก้บน การตักบาตรออนไลน์ บริการเปลี่ยนเบอร์มงคล พร้อมจัดแพ็คเกจโทรศัพท์ และการรดกษาปองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า “ศรัทธา” ถูกแปรสภาพเป็น “บริการทางเลือก” ที่อำนวยความสะดวกสูงสุดให้กับผู้บริโภค

ความยืดหยุ่นทางศาสนาในมิติสังคมไทยร่วมสมัย ไม่ใช่สัญญาณของ “ความเสื่อม” อย่างที่กลุ่มอนุรักษ์นิยมทางศาสนามักวิตกกังวล หากแต่เป็น “ยุทธศาสตร์การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของศาสนา” ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การผสมผสานความเชื่อ **ผี พราหมณ์ พุทธ** การตอบรับกระแสทุนนิยม การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และความเปิดกว้างในพื้นที่นอกกระแสหลักล้วนชี้ให้เห็นว่า ศาสนาในไทยมีพลวัตสูงมาก ความยืดหยุ่นนี้ทำหน้าที่เป็นเสาหลักทางจิตใจที่ลดทอนความเยือกเย็นของโลกยุคใหม่ ทำให้ศาสนายังคงมีชีวิต หายใจร่วมกับผู้คน และฝังรากลึกอยู่ในโครงสร้างสังคมไทยได้อย่างมั่นคงในทุกยุคทุกสมัย

เอกสารอ้างอิง

คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2569). จิตวิทยา กับ มูเตลู : จะ พ.ศ.ไหน ทำไมคนไทยก็ยังมูเตลู.

<https://www.psy.chula.ac.th/th/feature-articles/psy-talk-2022-mutelul>

เทวีกา ประดิษฐ์บุทกา ฐิติวัสส์ สุขป้อม ณัฐกรรณ์ ปะพาน และกฤตย์ชนนท์ ตั้งศีลสัตย์. (2567). การมูเตลู

ในสังคมไทย : มุมมองทางพฤติกรรมศาสตร์. วารสารจันทร์เกษมสาร. 30(2) 52–62.

ศิริพร ณ ถลาง. (2548). ทฤษฎีจิตวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ:

โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สลิลภรณ์ ผดุงพัฒน์. (2566). ภาพตัวแทนของความเชื่อ “มูเตลู” ในสังคมผ่านบทเพลงไทยสมัยนิยม.

วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). จินตนาการทางมานุษยวิทยาแล้วย้อนมองสังคมไทย. เชียงใหม่: ภาควิชา

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Jackson, P. A. (2004). *The Thai spiritual economy: A reply to Schober*. Journal of Southeast Asian Studies.

Lévi-Strauss, C. (1966). *The Savage Mind*. University of Chicago Press.